

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/336838987>

ΤΟ ΝΕΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Conference Paper · October 2010

CITATIONS

0

READS

31

1 author:

[Minas Angelidis](#)

National Technical University of Athens

80 PUBLICATIONS 51 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

ESPON project 1.1.3 Enlargement of the European Union and the wider European Perspective as regards its Polycentric Spatial Structure [View project](#)

ESPON 1.1.1 Potentials for polycentric development in Europe [View project](#)

16^ο ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΟΛΟΓΩΝ
με θέμα:

Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗ 2020

ΜΕ ΤΗ ΣΥΝΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ –
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ»

ΚΑΙ ΜΕ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ REGIONAL SCIENCE INQUIRY JOURNAL

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Υπεύθυνη έκδοσης

Ρόϊδω Μητούλα

Ο τόμος προσφέρεται δωρεάν
Επιτρέπεται η αναδημοσίευση των κειμένων με την Προϋπόθεση της αναφοράς στις πηγές

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Πρόεδρος: Ομότιμος Καθηγητής Νικόλαος Κόνσολας
Αντιπρόεδρος: Καθηγητής Κωνσταντίνος Αποστολόπουλος
Γραμματέας: Καθηγήτρια Μαρία Γιαουτζή
Μέλη:
Ομότιμος Καθηγητής Σπυρίδων Κυρίτσης
Ομότιμος Καθηγητής Παύλος Λουκάκης
Ομότιμος Καθηγητής Αναστάσιος Παπασταύρου
Ομότιμος Καθηγητής Θεόδωρος Σκούντζος
Ομότιμος Καθηγητής Ιωσήφ Στεφάνου
Ομότιμος Καθηγητής Ρωσσέτος Φακιολάς
Καθηγητής Μηνάς Αγγελίδης
Καθηγητής Κωνσταντίνος Αθανασόπουλος
Καθηγητής Σπυρίδων Βλιάμος
Καθηγήτρια Ισαβέλλα Γιδάρκου – Καφφέ
Καθηγητής Δημήτριος Γούσιος
Καθηγητής Παναγιώτης Καλδής
Καθηγητής Βάιος Καραθάνος
Καθηγητής Βύρων Κοτζαμάνης
Καθηγητής Θεολόγος Λαμπριανίδης
Καθηγητής Παναγιώτης Λιαργκόβας
Καθηγητής Ιωάννης Μαζης
Καθηγητής Αντώνιος Μακρυδημήτρης
Καθηγητής Ναπολέων Μαραβέγιας
Καθηγητής Εμμανουήλ Μαρμαράς
Καθηγητής Γεώργιος Μέργος
Καθηγητής Ηλίας Μπεριάτος
Καθηγητής Χαράλαμπος Μπότσαρης
Καθηγητής Παντελής Σκαγιάννης
Καθηγητής Πάρις Τσάρτας
Καθηγητής Ευστάθιος Τσαχαλίδης
Καθηγητής Ιωάννης Υφαντόπουλος
Καθηγητής Ιωάννης Χιώτης
Αν. Καθηγητής Θωμάς Αναστασίου
Αν. Καθηγήτρια Όλγα Γιώτη – Παπαδάκη
Αν. Καθηγητής Γεώργιος Γκάντζιας
Αν. Καθηγητής Παύλος Δελλαδέτσιμας
Αν. Καθηγήτρια Ελένη Θεοδοροπούλου
Αν. Καθηγητής Στέφανος Καραγιάννης
Αν. Καθηγητής Γεώργιος Κορρές
Αν. καθηγητής Τρύφων Κωστόπουλος
Αν. Καθηγητής Απόστολος παπαδόπουλος
Αν. Καθηγητής Κωνσταντίνος Ράνος
Αν. Καθηγήτρια Λυδία Σαπουνάκη – Δρακάκη
Αν. Καθηγητής Παντελής Σκλιας
Αν. Καθηγητής Γεώργιος Τσομπάνογλου

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Συνδέσμου Ελλήνων Περιφερειολόγων (Σ.Ε.Π.)

Πρόεδρος:	Χρίστος Λαδιάς
Αντιπρόεδρος Ακαδημαϊκών Θεμάτων:	Ρόϊδω Μητούλα
Αντιπρόεδρος Οργανωτικών Θεμάτων:	Μαρία Μαυραγάνη
Γενικός Γραμματέας:	Λάμπρος Πυργιώτης
Ειδική Γραμματέας:	Μαρία Οικονόμου
Υπεύθυνη Διεθνών Σχέσεων:	Βασιλική Δεληθέου
Υπεύθυνη Επιστημονικής Επιθεώρησης ΣΕΠ:	Αικατερίνη Κοκκίνου
Υπεύθυνη Ενημερωτικού Δελτίου ΣΕΠ:	Χρυσάνθη Ζησιμοπούλου
Υπεύθυνος Περιφερειακών Τμημάτων ΣΕΠ:	Ησαΐας Παπαϊωάννου
Υπεύθυνη Φοιτητικών Τμημάτων ΣΕΠ:	Ασπασία Ευθυμιάδου

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Υπεύθυνη Γραμματείας: Μαρία Οικονόμου
Βιλελμίνη Ψαρριανού
Κυριακή Νικολαΐδου
Άρης Δίπλας
Μαρία Καραγιάννη
Ιωάννης Χριστοφοράκης
Γεράσιμος Αλιβιζάτος
Έλενα Κουρσάρη
Σοφία Λουκά
Τριαντάφυλλος Σταθουλόπουλος
Χαράλαμπος Στεφανόπουλος
Παναγώτα Καραμέτου
Παναγιώτα Γιαννούλη

Πρόλογος

Ο Σύνδεσμος Ελλήνων Περιφερειολόγων, το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Βιώσιμη Ανάπτυξη» του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου και το Επιστημονικό Περιοδικό Regional Science Inquiry διοργάνωσαν το 16^ο Επιστημονικό Συνέδριο του Σ.Ε.Π. με θέμα: «Η περιφερειακή διάσταση της νέας στρατηγικής - Ευρώπη 2020». Το συνέδριο διεξήχθη στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο στις 15 Οκτωβρίου του 2010.

Ο κύριος σκοπός του συνεδρίου ήταν να παρουσιαστούν από την επιστημονική κοινότητα εισηγήσεις σχετικές με τα θέματα τα οποία έχει θέσει η Ευρωπαϊκή Ένωση για το μέλλον. Συγκεκριμένα, η νέα Ευρωπαϊκή στρατηγική αποσκοπεί στο να βοηθήσει να εξέλθει η Ευρώπη ισχυρότερη από την πρόσφατη οικονομική κρίση, θέτοντάς τη σε μία ανοδική πορεία «βιώσιμης ανάκαμψης». Η πορεία αυτή απαιτεί συλλογικότητα, η οποία προϋποθέτει υψηλό συντονισμό μεταξύ των εθνικών οικονομιών, ιδίως στη ζώνη του ευρώ, και φυσικά πλήρη συμμετοχή τους στην εσωτερική αγορά. Είναι σε θέση όμως οι χώρες της Περιφερειακής Ευρώπης να συντονίσουν το ρυθμό τους με τις πλέον αναπτυσσόμενες οικονομίες, ή έχουν υποστεί μόνιμη απώλεια πλούτου και ενδεχομένως και δυναμικού για μελλοντική ανάπτυξη;

Με το συνέδριο, οι διοργανωτές επεχείρησαν να συμβάλλουν στην προοπτική διερεύνησης των παραπάνω ζητημάτων. Απώτερος στόχος ήταν να εξαχθούν συμπεράσματα και προτάσεις που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν από την κεντρική διοίκηση, την τοπική αυτοδιοίκηση, τους ερευνητές, αλλά τους σχετικούς επαγγελματίες στην πορεία για την Ευρώπη του 2020.

Στα πρακτικά του συνεδρίου συμπεριελήφθησαν 55 εργασίες. Οι θεματικοί άξονες του συνεδρίου αφορούν στα παρακάτω:

- καινοτομία και ανάπτυξη
- περιφερειακή πολιτική
- οικονομική πολιτική
- πολιτισμός και περιβάλλον
- τουρισμός και ανάπτυξη

Τις εργασίες του συνεδρίου παρακολούθησαν διακεκριμένοι επιστήμονες και ερευνητές από ακαδημαϊκά ιδρύματα της Ελλάδας, εκπρόσωποι της τοπικής αυτοδιοίκησης, επαγγελματίες, φοιτητές και σπουδαστές πολλών προπτυχιακών και μεταπτυχιακών προγραμμάτων.

Ευχαριστίες απευθύνονται:

- στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο για την ευγενική του χορηγία,
- στους διοργανωτές του συνεδρίου,
- στην επιστημονική επιτροπή,
- στην οργανωτική επιτροπή,
- στους συγγραφείς των επιστημονικών εργασιών,
- στους κριτές των εργασιών, μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας
- στους συνέδρους και συμμετέχοντες στο συνέδριο.

Από την υπεύθυνη έκδοσης
Ρόϊδω Μητούλα

Η σύνταξη των εργασιών και των βιβλιογραφικών αναφορών έγινε με πρωτοβουλία των συγγραφέων των εισηγήσεων του συνεδρίου.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	σελίδα
Χαιρετισμός του Προέδρου του Σ.Ε.Π Χρίστου Λαδιά	11
Χαιρετισμός της Προέδρου του Τμήματος Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας Αν. Καθηγήτριας Ευαγγελίας Γεωργιτισογιάννη	12
Χαιρετισμός του Διευθυντή του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Βιώσιμης Ανάπτυξης» του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου και Αντιπροέδρου της Επιστημονικής επιτροπής Καθηγητή Κωνσταντίνου Αποστολόπουλου	13
Χαιρετισμός του Προέδρου της Επιστημονικής Επιτροπής, Ομότιμου Καθηγητή Νικολάου Κόνσολα	14
Θεματική ενότητα: « ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ »	
Περιφερειακές διαστάσεις της ύφεσης στην Ευρώπη Ρωσσέτος Φακιολάς, Ε.Μ.Π.	16
Βιοκαύσιμα. Άτολμοι οι ευρωπαϊκοί στόχοι καθυστερούν την αγροτική διέξοδο του Νότου Σπυρίδων Κυρίτσης, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο	20
Προοπτική περιφερειακής Τεχνογένεσης στην Ευρώπη του 2020 Λάμπρος Πυργιώτης, Ε.Μ.Π.	33
Το ‘τεχνολογικό κενό’ και η διαδικασία περιφερειακής σύγκλισης στην Ευρώπη Στυλιανός Αλεξιάδης, Πανεπιστήμιο Πειραιώς	42
Η δασική πληροφορική ως άξονας βιώσιμης ανάπτυξης και αξιοποίησης των δασών και των Φυσικών πόρων: Πρόγραμμα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης Δασικών Οικοσυστημάτων Ε. Τασούλας, Α.Π.Θ. Π. Λεφάκης, Α.Π.Θ. Ζ. Ανδρεοπούλου, Α.Π.Θ. Δ. Καραμανώλης, Α.Π.Θ.	48
Η χρήση των νέων τεχνολογιών στην περιφερειακή τουριστική αειφόρο ανάπτυξη ενόψει της νέας στρατηγικής «Ευρώπη 2020» Λία Μαρινάκου, University of Hertfordshire	56
Έρευνα και καινοτομία στα πλαίσια της νέας στρατηγικής για την Ευρώπη - Περιφερειακή ανάπτυξη και δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας Λέανδρος Λεφάκης, Πανεπιστήμιο Στ. Ελλάδος	66
Τεχνολογία, καινοτομία και ανάπτυξη: εφαρμογή στις ελληνικές περιφέρειες Ηλίας Κοντάκος Φώτης Κίτσιος, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας	73
Θεματική ενότητα: «ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ»	
Νέα Αρχιτεκτονική της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Δημόσιας Διοίκησης Πρόγραμμα ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ Κωνσταντίνος Αθανασόπουλος, Πάντειο Πανεπιστήμιο	84

Η περιφέρεια του σχεδίου «Καλλικράτης» μπορεί να θεωρηθεί ως μονάδα Τοπικής Αυτοδιοίκησης; Ιωσήφ Στεφάνου, Ε.Μ.Π.	93
Κοινωνικό Κεφάλαιο και Περιφερειακή Ανάπτυξη Παναγιώτα Καραμέτου, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Κωνσταντίνος Αποστολόπουλος, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο	97
Βιώσιμη Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και πόλη στην Ευρωπαϊκή Ένωση του 2020 Ρόϊδω Μητούλα, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο	107
Πρόγραμμα «Καλλικράτης» και πολιτιστικοί θεσμοί της Αυτοδιοίκησης: Τάσεις, χαρακτηριστικά και ανασυνθέσεις Γιάννης Ιωαννίδης, Πάντειο Πανεπιστήμιο	115
Η Στρατηγική “Ευρώπη του 2020” - Μια Νέα Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Αλβανία στα πλαίσια αυτής Αντωνέτα Πόλιου, Πανεπιστήμιο “Eqrem Cabej” Αλβανία	122
Χωροταξική Κατανομή των Υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας στις 13 Περιφέρειες της Ελλάδος, βάσει του Ν.3852/2010. Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης: Πρόγραμμα Καλλικράτης (Καποδίστριας 2) Χριστίνα Κυριακοπούλου, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων	129
Το Απόθεμα του Ανθρώπινου Κεφαλαίου, οι Συσχετίσεις και οι Αιτιώδεις Σχέσεις Καταθέσεις στις περιφέρειες της Ελλάδας την περίοδο 1998-2008 Κωνσταντίνος Τσαμαδιάς, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Χρήστος Σταϊκούρας, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθήνας Παναγιώτης Πέγκας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο	135
Τοπική Αυτοδιοίκηση και Εκπαίδευση. Προκλήσεις και Προοπτικές για την ελληνική Τοπική Αυτοδιοίκηση Παπαπέτρου Σάββας, Διδάκτωρ Κοινωνικός Ψυχολόγος - Ερευνητής	152
Η επίδραση της Διακήρυξης της Μπολόνιας στα εκπαιδευτικά συστήματα των κρατών μελών και ο βαθμός σύγκλισής τους για τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης (EXAE). Μια εισαγωγική προσέγγιση» Μαρία Ζαντή, Ε.Α.Π. Μαρία Ηλιοφώτου, Πανεπιστήμιο Κύπρου Αναστασία Αθανασούλα - Ρέππα, ΑΣΠΑΙΤΕ	158
Βιώσιμη Αναπτυξιακή Στρατηγική του Νησιωτικού χώρου Μαρία Αθηνά Αρταβάνη	164
Οι παράκτιες περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης Αγησίλαος Οικονόμου, Ε.Μ.Π., aghs@mail.ntua.gr	171
Η νέα μεταναστευτική πολιτική για τις Ευρωπαϊκές Χώρες που θα στηρίζεται στη Γνώση θα συμβάλει στην ενσωμάτωση των οικονομικών μεταναστών στην Κοινωνία του 2020 και θα εξαλείφει τους Κοινωνικούς αποκλεισμούς απ’ αυτήν Χρίστος Λαδιάς, Πανεπιστήμιο Στερεάς Ελλάδας Νικόλαος Χασάναγας, ΤΕΙ Καβάλας Ελένη Παπαδοπούλου, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης	180
Η πολιτική συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετά το 2013: θέματα διαλόγου και προοπτικές Ελισάβετ Θωϊδου, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Δημήτρης Φουτάκης, ΤΕΙ Σερρών	187

Αξιοποίηση του Διαδικτύου για την προβολή μονάδων οικοαγροτουρισμού στην Ελλάδα, στα πλαίσια της νέας στρατηγικής περιφερειακής ανάπτυξης με χρονικό ορίζοντα το 2020 Ζαχαρούλα Ανδρεοπούλου	195
Η Περιφερειακή διάσταση της Νέας Αρχιτεκτονικής της Ελληνικής Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης» Νόμος 3852/2010 – Πρόγραμμα «ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ» Μαρία Μαυραγάνη, Πάντειο Πανεπιστήμιο	202
Περιφερειακή Πολιτική και Αγροτικός Χώρος: Μια τομή σε ένα πολύπλοκο ζήτημα Ελένη Παπαδοπούλου, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Νικόλαος Δ. Χασάνας, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας	214
Θεματική ενότητα: « ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ »	
Η θέση των πανεπιστημιακών εταιριών τεχνοβλαστών (spin – offs) και η νέα στρατηγική για την Ευρώπη - Πανεπιστημιακά ιδρύματα και ανάπτυξη της περιφέρειας Λέανδρος Λεφάκης, Πανεπιστήμιο Στ. Ελλάδος Ησαΐας Παπαϊωάννου, Πανεπιστήμιο Στ. Ελλάδος	226
Η οικονομική κρίση και οι ανεπάρκειες της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης Όλγα Γιώτη - Παπαδάκη, Πάντειο Πανεπιστήμιο	236
Η ανάγκη ενσωμάτωσης αρχών οικονομικής άμιλλας στην νέα Ευρωπαϊκή στρατηγική "Ευρώπη 2020": Εξετάζοντας την περίπτωση των Ελληνικών περιφερειών Κωνσταντίνος Οικονόμου, ΕΛΙΑΜΕΠ, Πανεπιστήμιο Στερεάς Ελλάδας	240
Οι οικονομικές επιπτώσεις και το μέλλον της Μεταναστευτικής Πολιτικής στην Ε.Ε. Νικόλαος Μητούλας, Διδάκτωρ Ε.Μ.Π., Εκπαιδευτικός	248
Η συμβολή του σιδηροδρόμου στη βιώσιμη ανάπτυξη και την προστασία του περιβάλλοντος Παναγιώτης Παταργιάς, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου	257
Ενδογενής ανάπτυξη στη περιοχή της Νοτιοανατολικής Αττικής Ελένη Θεοδωροπούλου, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο	268
Οικονομικές και Κοινωνικές Επιπτώσεις της Μετανάστευσης στις Κοινότητες της Ε.Ε. Βλαχάδη Μαρία, Λέκτορας Τμ. Πολιτικής Επιστήμης Παν/μίου Κρήτης, mvlahad@yahoo.gr	276
Χρηματοδότηση της Ε & Α: Εξελίξεις και προοπτικές Αικατερίνη Κοκκίνου , University of Glasgow	283
Το Τραπεζικό Σύστημα στο πλαίσιο της παγκόσμιας Χρηματοοικονομικής Κρίσης: Ο ρόλος της Βασιλείας II Χρυσάνθη Μπαλωμένου, Ε.Α.Π.	292
Η τελευταία οικονομική καπιταλιστική κρίση: Η περίπτωση της Ελλάδας Τρύφων Κωστόπουλος, Πάντειο Πανεπιστήμιο	301
Η ενίσχυση ιδιωτικών επενδύσεων μέσω κρατικών ενισχύσεων. Ο ρόλος της Ε.Ε. και σχετικές πολιτικές χωρών μελών της Βασιλική Δεληθέου, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο	307

Θεματική ενότητα: « ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ »

Προστασία και ανάδειξη νεωτέρων μνημείων στην Ελλάδα. Η συμβολή τους στην τοπική ανάπτυξη Ευαγγελία Γεωργιτισσιάννη, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αλεξάνδρα Λάττα Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο	316
Πολιτισμός, Τουρισμός και η πρόκληση της Αειφορίας Μαρία Κουρή, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου	325
Πολιτιστική ανάπτυξη και περιφερειακή ανάπτυξη: Η περίπτωση του Δήμου Καλαμάτας ενόψει της πορείας προς την Ευρώπη του 2020 Δημήτριος Σταυρουλάκης, ΤΕΙ Πειραιά Δέσποινα Κάππου, Υπουργείο Ανάπτυξης	335
Περιβαλλοντικά διλήμματα στην Ευρώπη του 2020 Δημοσθένης Θεοχαρόπουλος, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδος Δημήτριος Μαθόπουλος, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων	340
Η περιφερειακή διερεύνηση “Βιώσιμου Τουρισμού και Περιβάλλοντος” ως αντικείμενο προβληματισμού στο πλαίσιο της νέας στρατηγικής Ευρώπη 2020: Το Παράδειγμα της Ελλάδος Γεώργιος Έξαρχος, Α-ΤΕΙ Σερρών Παναγιώτης Νοτόπουλος, Α-ΤΕΙ Σερρών, notisp@teiser.gr	346
Προκλήσεις στην εφαρμογή της νέας στρατηγικής Ευρώπη 2020: Μια πολιτισμική προσέγγιση Χαράλαμπος Γιουσμπάσογλου, Strathclyde Business School	356
Πολιτιστική Δράση και Τοπική Ανάπτυξη: Τα Φεστιβάλ στις Ελληνικές πόλεις της Περιφέρειας Ντόρα Κόνσολα, Πάντειο Πανεπιστήμιο Νικόλαος Καραχάλης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας	365
Εκπαίδευση τουριστικών και αγρομεταποιητικών επιχειρήσεων σε θέματα διαχείρισης ποιότητας και περιβαλλοντικής διαχείρισης Δημήτριος Γαϊτάνης, Α-ΤΕΙ Θεσσαλονίκης Ευάγγελος Καραβαγγέλης, Α-ΤΕΙ Θεσσαλονίκης	377
Οι περιβαλλοντικές προκλήσεις και τα διλήμματα εν όψει 2020 Αναστάσιος Ντάνος, ΤΕΙ Πειραιά Κωνσταντίνα Μπουλούτα, ΤΕΙ Πειραιά	384
Οικονομική ανάπτυξη και προστασία του περιβάλλοντος. Σύγκρουση ή συνύπαρξη; Βασίλειος Κέφης, Πάντειο Πανεπιστήμιο Χριστίνα Τσιάτσου, Πάντειο Πανεπιστήμιο	392
Η συμβολή της πράσινης οικονομίας - όπως ορίζεται μέσω του Ευρώπη 2020 στην ανάπτυξη των περιφερειών της Ελλάδας Χρυσάνθη Ζησιμοπούλου, Πάντειο Πανεπιστήμιο Μαρία Οικονόμου, Πάντειο Πανεπιστήμιο	399

Θεματική ενότητα: «ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»

Η περιφερειακή διάσταση μίας βιώσιμης τουριστικής επένδυσης εν όψη του 2020. Η περίπτωση της Κρήτης Νικόλαος Καλομοίρης Οικονομικό Παν/μιο Αθηνών	407
---	------------

Ο στρατηγικός σχεδιασμός του Αγροτουρισμού ως μοχλός ενδογενούς ανάπτυξης με φόντο το 2020. Η περίπτωση της Κρήτης Χρήστος Ρίγγας, Α-ΤΕΙ Ηρακλείου Αναστάσιος Ρίγγας, Πανεπιστήμιο Πειραιώς	414
Η τουριστική ανάπτυξη της Κρήτης και οι προοπτικές εν όψει του 2020 Ειρήνη Σωπασή, Πάντειο Πανεπιστήμιο	424
Προς μια Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη στα μικρά ελληνικά νησιά με χρονικό ορίζοντα το 2020 Η περίπτωση της νήσου Ίου Δημήτριος Σταυράκης, Πανεπιστήμιο Paris I – Σορβόνη (Γαλλία)	430
Στρατηγικές Τουριστικού Σχεδιασμού ενόψει της επερχόμενης δεκαετίας 2010-2020 Δημήτριος Λαλούμης, Τ.Ε.Ι. Αθήνας Αθανάσιος Λαλούμης, Τ.Ε.Ι. Αθήνα	438
Ο ρόλος της εκπαίδευσης στη διαμόρφωση εργαλειοθήκης ήπιων μορφών Τουρισμού εν όψει των Ευρωπαϊκών εξελίξεων Στέφανος Καραγιάννης, Πανεπιστήμιο Στερεάς Ελλάδας Χρίστος Λαδιάς, Πανεπιστήμιο Στερεάς Ελλάδας Βασιλική Δεληθέου, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο	448
Η αιφορική τουριστική ανάπτυξη στην Ελληνική Περιφέρεια εν όψει του 2020 Χρίστος Λαδιάς, Πανεπιστήμιο Στερεάς Ελλάδας Καραγιάννης Στέφανος, Πανεπιστήμιο Στερεάς Ελλάδας	459
Το νέο μεταναστευτικό και δημογραφικό μοντέλο και οι προοπτικές περιφερειακής ανάπτυξης στην Ελλάδα. Το παράδειγμα της Θεσσαλίας Μηνάς Αγγελίδης, Ε.Μ.Π.	467

ΤΟ ΝΕΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Μηνάς Αγγελίδης

Καθηγητής, Εθνικό Μετσόβιο. Πολυτεχνείο, Σχολή Αρχιτεκτόνων, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, Πατησίων 42, Αθήνα 10682, Τηλ. 210 7721731, Email: angelidi@central.ntua.gr

Περίληψη

Η εισήγηση παρουσιάζει εισαγωγικά το χωρικό αναπτυξιακό υπόβαθρο της περιοχής της Θεσσαλίας και, στη συνέχεια, επικεντρώνεται στην ανάλυση των δημογραφικών αποθεμάτων και ροών που αφορούν στην περιοχή. Ειδικότερα, εξετάζει το πληθυσμιακό δυναμικό ανά χωρικό επίπεδο, την ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού, την μεταβολή του πληθυσμού και την μετανάστευση. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις επιπτώσεις που είχε η εισροή ενός πολυάριθμου, νέου σε ηλικία, πληθυσμιακού δυναμικού αλλοδαπών, στο δημογραφικό πρότυπο της περιοχής. Περαιτέρω, συσχετίζεται η αλλαγή αυτού του προτύπου με τον οικονομικό μετασχηματισμό της περιοχής σε συνάρτηση και με τις μεταβολές στην αγορά εργασίας. Τέλος, εξετάζονται οι προοπτικές μεταβολής του δημογραφικού προτύπου της Θεσσαλίας στο πλαίσιο εναλλακτικών σεναρίων για τις μεταβολές των δημογραφικών δομών και των μεταναστευτικών ροών στην Ευρώπη και εξάγονται γενικότερα συμπεράσματα για το δημογραφικό και μεταναστευτικό πρότυπο της περιοχής με αναφορές στο αντίστοιχο πρότυπο για την Ελλάδα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην εισήγηση παρουσιάζονται τα συμπεράσματα διερεύνησης των δημογραφικών και μεταναστευτικών ροών στην περιφέρεια της Θεσσαλίας ως περιοχής περίπτωσης (case study) στο πλαίσιο του ευρύτερου ερευνητικού προγράμματος ESPON DEMIFER (CNR [1]), το οποίο εξετάζει αυτές τις ροές στο σύνολο του χώρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η μελέτη της περίπτωσης της Θεσσαλίας εκπονήθηκε από τους Μ. Αγγελίδη και Γ. Κάρκα στο πλαίσιο ερευνητικού προγράμματος του ΕΜΠ (Angelidis - Karka [2]).

Η έρευνα επικεντρώθηκε στην εσωτερική και στην διεθνή μετανάστευση ως την συνιστώσα των δημογραφικών μεταβολών η οποία συνδέεται ισχυρότερα με την κοινωνικο-οικονομική κατάσταση της περιφέρειας της Θεσσαλίας και την δυναμική της. Βασικά ερωτήματα της έρευνας αποτέλεσαν οι δημογραφικές και μεταναστευτικές μεταβολές τόσο στο επίπεδο του συνόλου της περιφέρειας όσο και στις διοικητικές υποδιαιρέσεις της (νομοί), στις διαφορετικές κατηγορίες περιοχών (αστικές – αγροτικές, πεδινές - ορεινές) και στις πόλεις και η συσχέτιση αυτών των μεταβολών με το γενικότερο πρότυπο χωρικής ανάπτυξης της περιοχής.

Στο πλαίσιο της δημιουργίας, από το πρόγραμμα DEMIFER, μιας τυπολογίας των περιφερειών της Ευρώπης ως προς τις δημογραφικές μεταβολές, η Θεσσαλία, όπως και αρκετές άλλες διοικητικές περιφέρειες της Ελλάδος, εντάχθηκαν στον τύπο: «Προκλήσεις παρακμής» (Challenges of decline), επειδή παρουσιάζουν, στην καλύτερη περίπτωση, «στασιμότητα», σε συνδυασμό με πολύ υψηλό ποσοστό ηλικιωμένου πληθυσμού. Η ερευνητική ομάδα ΕΜΠ επέλεξε προς μελέτη, μεταξύ αυτών των ελληνικών περιφερειών, την περιφέρεια Θεσσαλίας, επειδή επιτρέπει την εμβάθυνση τόσο στις «αστικές» όσο και στις «αγροτικές» πτυχές του ελληνικού δημογραφικού μοντέλου όσο και στον τρόπο που αυτές αλληλοσυνδέονται. Κατά συνέπεια, μέσω της περίπτωσης της Θεσσαλίας, μπορεί να μελετηθούν δημογραφικά πρότυπα που έχουν σημασία για την Ελλάδα, όπως επίσης είναι αντιπροσωπευτικά ορισμένων σημαντικών πτυχών του «Νοτιο-ευρωπαϊκού» δημογραφικού μοντέλου, όπως είναι:

- Ο δημογραφικός μετασχηματισμός του αγροτικού χώρου
- Η μετανάστευση από την ύπαιθρο προς τις πόλεις
- Η μετανάστευση από ορεινές και / ή περιοχές της ενδοχώρας προς πεδινές και / ή παράκτιες περιοχές σε συνάρτηση, μεταξύ άλλων, με την τουριστική ανάπτυξη
- Η εγκατάσταση των εξωτερικών μεταναστών τόσο σε αστικές όσο και σε αγροτικές περιοχές

- Η μεταβολή στην πυραμίδα ηλικιών – φύλου, η οποία προκύπτει από τον συνδυασμό της γήρανσης του γηγενούς πληθυσμού με την άφιξη μεγάλου αριθμού, νέων σε ηλικία, αλλοδαπών μεταναστών.

1. ΤΟ ΧΩΡΙΚΟ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Η περιφέρεια της Θεσσαλίας βρίσκεται στην κεντρική - ανατολική πλευρά του ηπειρωτικού τμήματος της Ελλάδας. Ο πληθυσμός της ανήλθε σε 736.000 άτομα το 2009 και αντιπροσώπευε το 6.5% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Περιλαμβάνει τους νομούς (επίπεδο NUTS3³²²) Καρδίτσας, Λάρισας, Μαγνησίας και Τρικάλων.

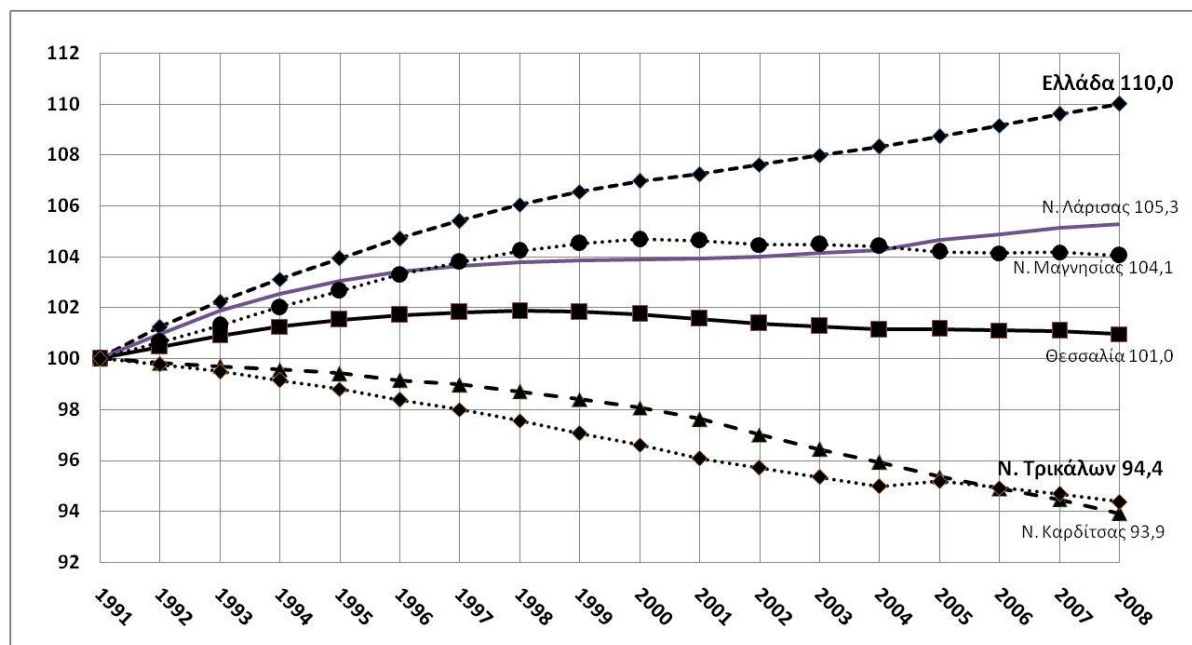
Περιλαμβάνει μια πολύ σημαντική αγροτική περιοχή, τέσσερα μέσου μεγέθους αστικά κέντρα: την Λάρισα, τον Βόλο, την Καρδίτσα και τα Τρίκαλα, καθώς επίσης και δεκατέσσερις μικρές πόλεις. Η Λάρισα είναι η διοικητική πρωτεύουσα της περιφέρειας. Δεδομένου ότι ο Βόλος έχει επίσης ένα σημαντικό οικονομικό και πληθυσμιακό δυναμικό, τα χωροταξικά σχέδια ευνοούν τη λειτουργική ενσωμάτωση των δύο πόλεων σε ένα «δίπολο» που θα έχει την απαραίτητη κρίσιμη μάζα προκειμένου να λειτουργήσει ως ισχυρός πόλος ανάπτυξης της περιοχής.

2. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟΥ

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80, η Θεσσαλία ήταν μια περιοχή με αργά αυξανόμενο πληθυσμό και μειωμένα ποσοστά γονιμότητας και φυσικής αύξησης. Η γεωργία και η βιομηχανία της, επίσης, μειώνονταν. Ο πληθυσμός των ορεινών και αγροτικών περιοχών μειωνόταν και γινόταν αρκετά περισσότερο ηλικιωμένος κατά μέσο όρο. Ένα σημαντικό μέρος του μετανάστευσε στη Λάρισα και το Βόλο. Το ποσοστό μεταβολής του πληθυσμού στην Θεσσαλία ήταν χαμηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο.

Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1991-2001, ο πληθυσμός της περιοχής αυξήθηκε κατά 1.6% έναντι 7.2% για το σύνολο της Ελλάδας (Διάγραμμα 1).

Διάγραμμα 1: Πληθυσμός της Ελλάδας και των Νομών της Θεσσαλίας 1991-2008, 1991-2010

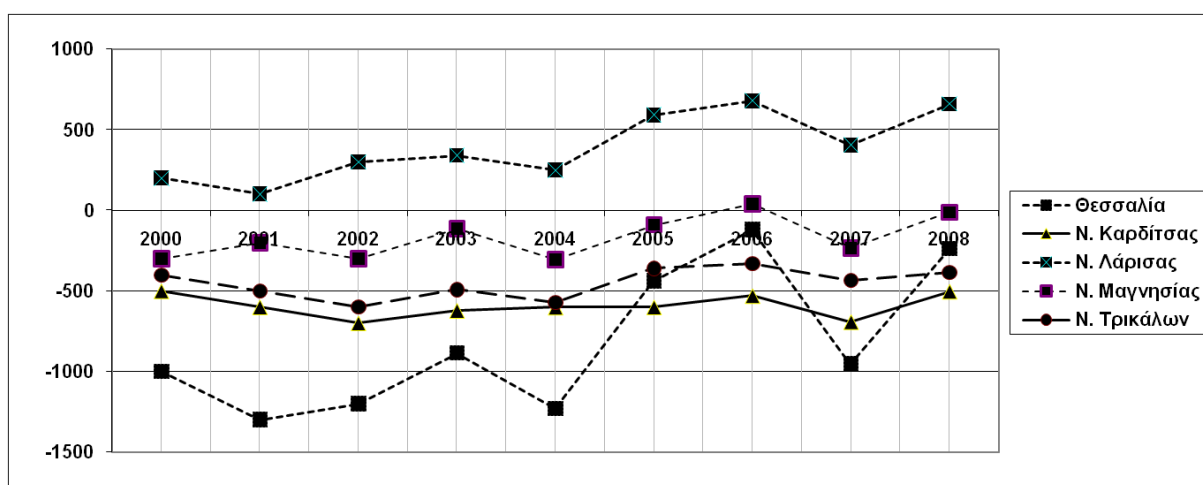
Πηγή διαγράμματος: Angelidis – Karka 2010, Πηγή στοιχείων: Eurostat [3] και ΕΣΥΕ [4]

³²² NUTS = “Nomenclature of Territorial Units for Statistics” της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Από το 2001 ως το 2009 ο πληθυσμός της Θεσσαλίας μειώθηκε ελαφρά -κατά -0.6%- , ενώ ο πληθυσμός της χώρας αυξήθηκε κατά 3.0%. Στο διάστημα 1991-2009, ο πληθυσμός των δύο περισσότερο αγροτικών νομών, της Καρδίτσας και των Τρικάλων, μειωνόταν συνεχώς, ενώ ο πληθυσμός της Λάρισας, που περιλαμβάνει την πρωτεύουσα της περιοχής, αυξανόταν συνεχώς. Ο πληθυσμός της Μαγνησίας αυξήθηκε αρκετά κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 και μειώθηκε ελαφρά στο διάστημα 2001-2009. Ο πληθυσμός των τεσσάρων μεγαλύτερων αστικών κέντρων αυξανόταν συνεχώς, ενώ αυτός των πεδινών αγροτικών περιοχών παρέμεινε σχεδόν σταθερός και αυτός των ορεινών περιοχών μειώθηκε με γρήγορους ρυθμούς. Υπάρχει μια μετατόπιση από τον ορεινό χώρο στις πεδινές περιοχές και από τις αγροτικές στις αστικές και παράκτιες ζώνες.

Στην περίοδο 1991-2009, το ποσοστό αύξησης των κατοίκων της Θεσσαλίας που έχουν ελληνική υπηκοότητα ήταν αρκετά περιορισμένο. Το ποσοστό γονιμότητας αυτού του πληθυσμού μειωνόταν συνεχώς και η γήρανσή του επιταχυνόταν, με πολύ αρνητικές οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες. Βλέπε για την φυσική αύξηση του πληθυσμού της Θεσσαλίας στο διάστημα 2000-2008 στο Διάγραμμα 2 και για τον Δείκτη γήρανσης του πληθυσμού της Θεσσαλίας ανά Δήμο και Κοινότητα το 2001 στον Χάρτη 1.

Διάγραμμα 2: Φυσική αύξηση του πληθυσμού της Θεσσαλίας 2000-2008

Πηγή διαγράμματος: Angelidis – Karka 2010, Πηγή στοιχείων: Eurostat [3] και ΕΣΥΕ [4]

3. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ 1991-2001

Από τη δεκαετία του '90, η Ελλάδα μεταβλήθηκε από χώρα εξαγωγής μεταναστών σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Ενώ η συμμετοχή των αλλοδαπών στον συνολικό πληθυσμό της χώρας ανερχόταν σε λιγότερο από 2% μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '90, το 2001, οι αλλοδαποί αποτελούσαν 7,0% του πληθυσμού που απογράφηκε. Το ποσοστό αυτό συνέχισε να αυξάνεται σημαντικά: ανήλθε σε 7,9% το 2006 και 8,3% το 2009 - Πίνακας 1.

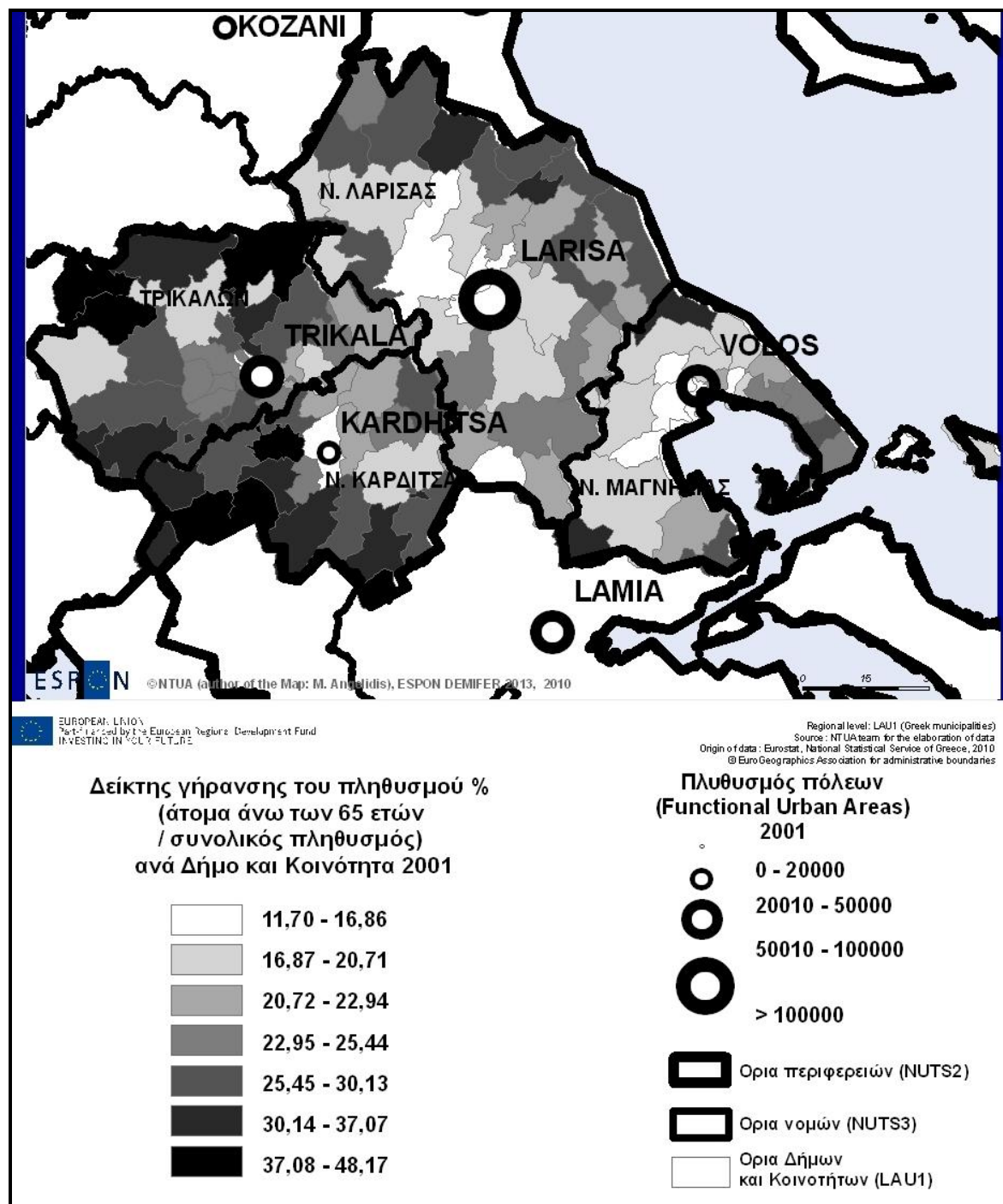
Πίνακας 1: Πληθυσμός αλλοδαπών στην Ελλάδα 2001-2009

	2001	2004	2006	2007	2008	2009
Σύνολο πληθυσμού	10,934,097	11,040,650	11,125,179	11,171,740	11,213,785	11,260,402
Αλλοδαποί	762,191	891,197	884,000	887,600	906,400	929,530
Αλλοδαποί / Σύνολο πληθυσμού %	7.0	8.1	7.9	7.9	8.1	8.3

Πηγές στοιχείων: Eurostat / ΕΣΥΕ – Ιδία επεξεργασία των στοιχείων

Στην πραγματικότητα το ποσοστό αυτό είναι υψηλότερο, επειδή ένας σημαντικός αριθμός μεταναστών που εισήλθαν παράνομα στην Ελλάδα και δεν έχουν λάβει προσωρινή άδεια παραμονής, δεν καταγράφεται από την ΕΣΥΕ. Αν και ο ακριβής αριθμός αυτών των μεταναστών είναι άγνωστος, είναι γνωστό ότι ο αριθμός των ατόμων που εισήλθαν παράνομα στη χώρα αυξήθηκε εντυπωσιακά τα τελευταία χρόνια: από 51.000 το 2003 σε 146.000 το 2008, σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Εσωτερικών [5]. Βλέπε σχετικά, μεταξύ άλλων, στα: Kanellopoulos et al [6] και Maroukis [7].

Η συμβολή των ξένων μεταναστών στην αύξηση του πληθυσμού της χώρας ήταν κρίσιμη στο διάστημα 1991-2001: το ισοζύγιο φυσικής μεταβολής ήταν θετικό μόλις κατά 13.000 άτομα (βλέπε, μεταξύ άλλων, στο Κοτζαμάνης-Σοφianoπούλου [8], ενώ ο συνολικός (μόνιμος) πληθυσμός αυξήθηκε κατά 704.000 άτομα. Κατά συνέπεια, η αύξηση του πληθυσμού της χώρας κατά τη δεκαετία του '90 οφείλεται σχεδόν εξ ολοκλήρου (98%) στην αύξηση του αριθμού των αλλοδαπών σε αυτή την περίοδο.

Χάρτης 1: Δείκτης γήρανσης του πληθυσμού της Θεσσαλίας % (άτομα άνω των 65 ετών

Πηγή Χάρτη: Angelidis - Karka 2010, Συντάκτης: Μ. Αγγελίδης, Πηγή στοιχείων: Eurostat και ΕΣΥΕ

4. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ ΣΤΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ

Η είσοδος πολλών μεταναστών από την αρχή της δεκαετίας του '90 σε συνδυασμό με την θετική εξέλιξη της γονιμότητας (ενώ τα ποσοστά γονιμότητας των γηγενών μειώνονταν από τις αρχές της δεκαετίας του '80) είχε σημαντική επίδραση στην μεταβολή του προτύπου του πληθυσμού της Ελλάδας.

Χρησιμοποιώντας στοιχεία για τη μετανάστευση από το εξωτερικό στο διάστημα 1995-2001, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι ξένοι μετανάστες τόσο στην Ελλάδα όσο και ειδικότερα στη Θεσσαλία είναι σαφώς νεότεροι από τους γηγενείς. Αναμφίβολα, η αντιστροφή στη φυσική μεταβολή τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και στην Θεσσαλία, από τα μέσα της δεκαετίας του '90 έως τις μέρες μας, συναρτάται πολύ στενά με την άφιξη πολύ σημαντικού αριθμού ξένων μεταναστών, οι οποίοι είναι πολύ νεότεροι κατά μέσο όρο από τους γηγενείς και συμβάλουν σημαντικά στην αύξηση της γεννητικότητας όπως και της γονιμότητας του συνόλου του πληθυσμού της χώρας. Το 45% των μεταναστών το 2001 ήταν γυναίκες (6,3% του συνόλου του Ελληνικού γυναικείου πληθυσμού), η μεγάλη πλειοψηφία των οποίων ήταν σε αναπαραγωγική ηλικία (75% των γυναικών των ξένων μεταναστών ήταν 15-49 ετών).

Για κάθε 100 αλλοδαπές γυναίκες 15-49 ετών καταγράφηκε διπλάσιος αριθμός γεννήσεων σε σχέση με τις Ελληνίδες γυναίκες (66 έναντι 33), ενώ, αντίστοιχα, στα δύο χρόνια 2004-2005, στις μετανάστριες αντιστοιχούσε μέσο ποσοστό γονιμότητας 2,21 παιδιά (2,54 για τις Αλβανίδες) έναντι μόλις 1,20 για τις Ελληνίδες. Σύμφωνα με τα στοιχεία για την περίοδο 2004-2005, οι γεννήσεις που προέρχονται από μετανάστριες αποτελούσαν το 1/6 του συνόλου (Κοτζαμάνης-Σοφianoπούλου [8]). Η μεταβολή αυτή γίνεται ακόμη πιο σαφής με βάση την σύγκριση των γεννήσεων και των θανάτων στην περίοδο 2004-2008 στους Έλληνες υπηκόους και τους ξένους μετανάστες στην Ελλάδα και τη Θεσσαλία.

Στο σύνολο του πληθυσμού της χώρας, η φυσική μεταβολή σε αυτή την περίοδο ήταν θετική (Δρεττάκης [9]), με βάση στοιχεία της ΕΣΥΕ): +22.088 κάτοικοι, καθώς η θετική φυσική μεταβολή του πληθυσμού των αλλοδαπών αντιστάθμισε την αρνητική φυσική μεταβολή του γηγενούς πληθυσμού.

Στη Θεσσαλία η συνολική φυσική μεταβολή στην ίδια περίοδο ήταν αρνητική: -2.997 κάτοικοι. Η μεταβολή του αλλοδαπού πληθυσμού ήταν θετική, αλλά δεν υπερέβη την φυσική μείωση (σε απόλυτο αριθμό) του γηγενούς πληθυσμού. Λαμβάνοντας υπόψη ότι μεταξύ του 2004 και του 2008, ο συνολικός πληθυσμός της Θεσσαλίας μειώθηκε κατά 1.261 κατοίκους (737.340 το 2004 και 736.079 το 2008 / εκτιμήσεις ΕΣΥΕ), η καθαρή μετανάστευση στην Θεσσαλία στην ίδια περίοδο ανήλθε πιθανότατα σε 1.743 κατοίκους ή, κατά προσέγγιση, στο 0,59 % του συνολικού πληθυσμού της περιοχής, ανά έτος.

Ειδικά για την περιφέρεια Θεσσαλίας, το 2001, το μερίδιο των αλλοδαπών μεταναστών (43%) ήταν σημαντικά μικρότερο από τον εθνικό μέσο όρο (7,0%). Αυτό το μερίδιο ήταν μεγαλύτερο στους περισσότερους αστικοποιημένους νομούς Λάρισας (6,8%) και Μαγνησίας (4,3%) και μικρότερο στους νομούς Τρικάλων (2,4%) και Καρδίτσας (2,1%). Το ποσοστό συμμετοχής των μεταναστών αλβανικής υπηκοότητας στην Θεσσαλία το 2001 (80,1%) ήταν μεγαλύτερο από εκείνο για το σύνολο της Ελλάδας (57,5%). Το αντίστοιχο ποσοστό ήταν υψηλότερο στους νομούς Λάρισας και Καρδίτσας οι οποίοι περιλαμβάνουν πιο σημαντικές αγροτικές περιοχές (86,2% και 86,3%, αντίστοιχα). Ακολουθούν ως προς το μερίδιο στον συνολικό πληθυσμό, οι Βούλγαροι και Ρουμάνοι μετανάστες (με ποσοστά μικρότερα από τον εθνικό μέσο όρο) και οι Γεωργιανοί (με ποσοστό πολύ μικρότερο από τον εθνικό μέσο όρο).

Σύμφωνα με την απογραφή του 2001, από το σύνολο του μόνιμου πληθυσμού της Θεσσαλίας, 2,0% είχαν μεταναστεύσει σε αυτήν από το εξωτερικό στο διάστημα 1995-2001, ενώ 0,4% μετανάστευσαν σε αυτήν από το 2000 έως το 2001. Τα υψηλότερα ποσοστά (όσον αφορά στο διάστημα 1995-2001) καταγράφηκαν στους νομούς Μαγνησίας, Λάρισας και Τρικάλων, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τον νομό Καρδίτσας ήταν αρκετά χαμηλότερο (1,2%).

Σύμφωνα με πολύ πρόσφατα στοιχεία (των αρχών του 2010) της αρμόδιας υπηρεσίας της περιφέρειας Θεσσαλίας (βλ. στο: Κισσάβου [10]), 35.000 μετανάστες από χώρες εκτός της ΕΕ των 27 διέμεναν νόμιμα στην Θεσσαλία (είχαν προσωρινή άδεια παραμονής). Ο συνολικός αριθμός τους δεν μεταβλήθηκε σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Μόνο ένας μικρός αριθμός από αυτούς μετακινείται για να βρει εργασία στο εσωτερικό

της περιφέρειας ή έξω από αυτήν. Το μεγαλύτερο μερίδιο στο σύνολο αναλογεί στους Αλβανούς (93,5% του συνόλου).

Συνοψίζοντας, κατά τη διάρκεια της περιόδου 1991-2009, ένας σημαντικός αριθμός ξένων μεταναστών εισήλθε στην Θεσσαλία. Οι μετανάστες που έφθασαν αναζωογόνησαν την πυραμίδα των ηλικιών και αύξησαν το ποσοστό γονιμότητας και το ποσοστό φυσικής μεταβολής. Κατά συνέπεια, η προσέλευσή τους στην περιοχή επέδρασε πολύ θετικά στο ποσοστό μεταβολής του συνολικού πληθυσμού της περιοχής. Ειδικά στην περίοδο 2004-2008, η οποία μας ενδιαφέρει περισσότερο γιατί αντανακλά τις πιο πρόσφατες τάσεις μεταβολής του πληθυσμού, ο συνδυασμός της θετικής φυσικής αύξησης των ξένων μεταναστών και της ιδιαίτερα αρνητικής φυσικής μεταβολής των Ελλήνων (των πολιτών με ελληνική υπηκοότητα) περιόρισε πολύ σημαντικά το μέγεθος της αρνητικής φυσικής μεταβολής του συνολικού πληθυσμού της περιφέρειας της Θεσσαλίας.

5. Η ΔΙΑΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

Η διαπεριφερειακή μετανάστευση προς και από την Θεσσαλία είναι, γενικά, πολύ χαμηλή. Στο σύνολο του μόνιμου πληθυσμού που απογράφηκε στην Θεσσαλία το 2001, 3,5% είχαν μεταναστεύσει σε αυτήν μεταξύ 1995 και 2001 από άλλες περιφέρειες της Ελλάδος. Τα μεγαλύτερα μερίδια αντιστοιχούν στην Αττική -1.39%- και την Κεντρική Μακεδονία: 0.82%.

6. Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ

Στις δυο τελευταίες δεκαετίες, περιορίζεται σημαντικά η συμμετοχή του αγροτικού τομέα και της βιομηχανίας στην οικονομία της Θεσσαλίας, ενώ αυξάνεται εκείνη των υπηρεσιών και του τουρισμού (βλ. αναλυτικότερα στο [2] και άλλες σχετικές αναλύσεις στα: Αναπτυξιακή Εταιρεία Καρδίτσας [11], Επιχειρησιακό Σχέδιο Ανάπτυξης Νομού Καρδίτσας [12] και Νομαρχία Μαγνησίας [13]). Ειδικότερα, από την ανάλυση της σύνθεσης της Ακαθάριστη Προστιθέμενης Αξίας (ΑΠΑ) ανά τομέα για τα έτη 1995, 2001 και 2007 προκύπτει ότι το μερίδιο του αγροτικού τομέα στο σύνολο της ΑΠΑ της Θεσσαλίας υπερέβαινε το 2007 2,5 φορές το αντίστοιχο μερίδιο σε εθνικό επίπεδο (9,4% για τη Θεσσαλία και 3,8% για της Ελλάδα). Το μερίδιο αυτό μειώθηκε πολύ σημαντικά και στις δυο περιπτώσεις (Θεσσαλία και Ελλάδα) στο διάστημα 1995-2007 (περισσότερο από 50%). Παρόλα αυτά, ο αγροτικός τομέας παραμένει σχετικά σημαντικός για τη Λάρισα και σημαντικότερος για την Καρδίτσα και τα Τρίκαλα, όπου όμως το μερίδιό του περιορίστηκε το 2007 σε μόνο 11,8% και 8,5%, αντίστοιχα. Παράλληλα, το μερίδιο της προστιθέμενης αξίας για τον βιομηχανικό τομέα στην Θεσσαλία (σε σχέση με το σύνολο της ΑΠΑ της περιοχής) παραμένει σημαντικότερο σε σχέση με το αντίστοιχο μερίδιο στη χώρα. Τα αντίστοιχα μερίδια παραμένουν ουσιαστικά αμετάβλητα για τη Μαγνησία, η οποία περιλαμβάνει το παραδοσιακό βιομηχανικό κέντρο του Βόλου, παρά τις απώλειες που σημειώθηκαν τα τελευταία 30 χρόνια. Η ανάπτυξη του τομέα των υπηρεσιών στο διάστημα 1995-2007 ήταν σημαντική και για τη Θεσσαλία και για την Ελλάδα. Τα μερίδια της ΑΠΑ αυτού του τομέα ήταν 66% και 77% αντίστοιχα. Πάντως, συνολικά, η συμμετοχή της οικονομίας της Θεσσαλίας στο σύνολο της Ελλάδος, σε όρους ΑΠΑ, περιορίστηκε από 6,1% το 1995 σε 4,8% το 2007.

Η ανάλυση της σύνθεσης της απασχόλησης ανά τομέα το 2001 οδηγεί σε παρόμοια συμπεράσματα. Η συμμετοχή του αγροτικού τομέα στο σύνολο έφθανε στο 29% και ήταν αρκετά μεγαλύτερη από τον μέσο όρο της περιφέρειας στην Καρδίτσα και στα Τρίκαλα, περίπου ίση με τον μέσο όρο στην Λάρισα και σημαντικά μικρότερη στην Μαγνησία. Η συμμετοχή των υπηρεσιών ήταν αυξημένη στο σύνολο της περιφέρειας και ακόμα μεγαλύτερη στους Νομούς Μαγνησίας και Λάρισας, ιδίως στα δυο αντίστοιχα μεγάλα αστικά κέντρα.

Ο Οικονομικά ενεργός πληθυσμός αυξήθηκε λίγο στο διάστημα 2001-2007 στην Θεσσαλία (ειδικά στον νομό Τρικάλων, μειώθηκε). Το μεγαλύτερο μέρος της αύξησης προήλθε από τους αλλοδαπούς μετανάστες. Έχει ιδιαίτερη σημασία να δούμε με ποιους όρους συμμετέχουν οι μετανάστες στην οικονομία και στην απασχόληση της περιοχής. Οι μετανάστες έχουν ενσωματωθεί σε σημαντικό βαθμό στην περιοχή της Θεσσαλίας. Όπως και στο σύνολο της χώρας (ΕΣΥΕ [14]), η πλειοψηφία τους ανήκει στην κατηγορία των μισθωτών, ενώ το μορφωτικό επίπεδό τους είναι χαμηλό. Λαμβάνουν αρκετά χαμηλότερες αμοιβές από τους Έλληνες (πολίτες με ελληνική υπηκοότητα) εργαζομένους και συμμετέχουν κυρίως στις αγροτικές και στις αστικές δραστηριότητες οι οποίες εγκαταλείπονται από τους Έλληνες. Οι επιδράσεις της εξωτερικής μετανάστευσης ήταν σημαντικότερες στη Λάρισα και το Βόλο, όπου κατευθύνθηκε ο κύριος όγκος των μεταναστών, από ότι στο υπόλοιπο της περιοχής.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σε αυτό το πλαίσιο, η εισροή ενός χαμηλόμισθου εργατικού δυναμικού, εκείνου των μεταναστών, συνέβαλε στην καθυστέρηση του περιορισμού του αγροτικού τομέα και στις ορεινές και στις πεδινές περιοχές

της Θεσσαλίας. Οι επιδράσεις στον αστικό βιομηχανικό τομέα της περιοχής ήταν παρόμοιες. Οι ξένοι μετανάστες συνέβαλαν, επίσης, στην επιτάχυνση της ανάπτυξης των τομέων των ξενοδοχείων και των εστιατορίων, των κατασκευών και των υπηρεσιών χαμηλού επιπέδου, οι οποίες βρίσκονται κυρίως στα αστικά κέντρα και τις τουριστικές παραλιακές περιοχές της περιοχής - όπως για παράδειγμα στην τουριστική παραλιακή περιοχή του Πηλίου. Εντούτοις, όπως επισημάναμε, *η απασχόληση των μεταναστών δεν συνέβαλε στην αναδιάρθρωση της οικονομίας της περιοχής η οποία είναι εμφανώς απαραίτητη*. Άλλωστε, το επίπεδο των δεξιοτήτων των μεταναστών δεν επέτρεπε μια τέτοια συμβολή.

Επομένως, εφόσον η οικονομία της περιοχής δεν αναδιαρθρώθηκε ώστε η ανάπτυξή της να γίνει πιο δυναμική και σταθερή, η ενσωμάτωση επιπλέον μεταναστών στην περιοχή (όπως και σε ολόκληρη την Ελλάδα) με τους ίδιους ρυθμούς με τους οποίους γινόταν μέχρι σήμερα, είναι αβέβαιη. Αυτή η διαπίστωση ενισχύεται από το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια της τρέχουσας οικονομικής κρίσης της ελληνικής οικονομίας, η οποία θέτει σαφώς υπό αμφισβήτηση την δυνατότητα να συνεχιστούν οι γρήγοροι ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης του πρόσφατου παρελθόντος, αρκετοί μετανάστες αποφάσισαν να επιστρέψουν στις χώρες προέλευσής τους.

Θα πρέπει να τονίσουμε εδώ ότι οι μακροπρόθεσμες μεταβολές του δημογραφικού μοντέλου της Θεσσαλίας, όπως προκύπτουν από τα εναλλακτικά σενάρια που εκπονήθηκαν από την ερευνητική ομάδα του προγράμματος DEMIFER, για το σύνολο των περιφερειών της Ευρώπης, στον ορίζοντα του 2050, είναι ανησυχητικές. Τα σενάρια αυτά συγκροτήθηκαν στη βάση εναλλακτικών υποθέσεων για τον χαρακτήρα της ανάπτυξης και τις προτεραιότητες πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως και για το μέγεθος και την κατεύθυνση των μεταναστευτικών ροών. Στα περισσότερα από αυτά προβλέπεται ότι ο πληθυσμός της Θεσσαλίας θα μειωθεί στον ορίζοντα της πενταετίας 2045-2050 σε μικρό είτε σε αρκετά μεγάλο βαθμό. Στην περίπτωση μείωσης των σημερινών μεταναστευτικών ροών, η μείωση του πληθυσμού της Θεσσαλίας (όπως και η γήρανσή του) εκτιμάται ότι θα είναι σημαντική, με αντίστοιχες βέβαια αρνητικές συνέπειες. Χαρακτηριστικά, στο σενάριο συνέχισης των σημερινών τάσεων ("Status quo"), εκτιμάται ότι ο πληθυσμός της περιφέρειας θα μειωνόταν στον ορίζοντα της πενταετίας 2045-2050 κατά 25.700 άτομα.

Σε αυτές τις συνθήκες, η κύρια πρόκληση για την αναπτυξιακή και περιφερειακή πολιτική είναι να ενταχθούν ουσιαστικά οι αλλοδαποί μετανάστες στο οικονομικό και κοινωνικό γίγνεσθαι της περιοχής (καθώς επίσης και ολόκληρης της χώρας) μέσω της κατάλληλης ένταξής τους στο εκπαιδευτικό σύστημα, στην οικονομία αλλά και στο ασφαλιστικό σύστημα, προκειμένου να συμβάλουν όχι μόνο στην αναζωογόνηση των δημογραφικών δομών αλλά και σε ένα βιώσιμο μοντέλο οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης της περιοχής. Ένα τέτοιο πρότυπο ανάπτυξης θα επιτρέψει την μόνιμη ενσωμάτωση της πλειοψηφίας των μεταναστών στην περιοχή, γεγονός που θα μεγιστοποιήσει την συμβολή τους στην αντιμετώπιση των δημογραφικών προκλήσεων της περιοχής της Θεσσαλίας, όπως, άλλωστε, και της χώρας, στο μέλλον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

1. CNR (Lead Partner of Transnational Project Group), 2010, *ESPON 2013 Programme DEMIFER: Demographic and migratory flows affecting European regions and cities*, Interim report.
2. Angelidis M. - G. Karka (NTUA research team), 2010, *Thessalia (Greece): "Challenge of decline" poorly faced by immigration*, 65 pages, case study in the frame of CNR 2010
3. Eurostat, 2010, *Πίνακες και στοιχεία για τον πληθυσμό ανά ηλικία και φύλο και το ΑΕΠ*
4. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (ΕΣΥΕ), 2010, *Πίνακες και στοιχεία για τον πληθυσμό, τον ενεργό πληθυσμό και το ΑΕΠ 1991-2008 ανά χωρικό επίπεδο και για την διεθνή, διαπεριφερειακή και εσωτερική μετανάστευση στην Ελλάδα και την Θεσσαλία 1995-2001 και 2000-2001*
5. Υπουργείο Εσωτερικών, 2010, *Στοιχεία για τους αλλοδαπούς μετανάστες*
6. Kanellopoulos C. – Gregou M. – Petralias A., 2005, *Illegally resident third country nationals in Greece: state approaches towards them, their profile and social situation*, Centre of Planning and Economic Research (KEPE), Athens.
7. Maroukis Th., 2009, *Undocumented Migration - Counting the Uncountable: Data and Trends across Europe, EC CLANDESTINO Project – Country Report: Greece*, Hellenic Foundation for European & Foreign Policy, Athens.

8. Κοτζαμάνης Β., Κ. Σοφianoπούλου, 2008, *Η συμβολή των αλλοδαπών στη γεννητικότητα και τη γονιμότητα του πληθυσμού της Ελλάδας σε εθνικό επίπεδο* στο «Δημογραφικά Νέα», Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων, Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 2008, Τεύχος 1^ο, Βόλος.
 9. Δρεπάκης Μ., 2010, *Και φυσική αύξηση των αλλοδαπών την πενταετία 2004-2008*, στην εφημερίδα «Αυγή» της 21.4.2010
 10. Κισσάβου Ε., 35.000 ξένοι μετανάστες ζουν στην Θεσσαλία, άρθρο στην εφημερίδα «Ελευθερία» της 14.2.2010.
 11. Αναπτυξιακή Εταιρεία Καρδίτσας, 2005, *Επιχειρησιακό Σχέδιο Ανάπτυξης Νομού Καρδίτσας 2007-2013*
 12. Νομαρχία Μαγνησίας, 2007, *Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης Μαγνησίας*
 13. Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2007, *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΕΠ) Θεσσαλίας 2007-2013*.
 14. ΕΣΥΕ, 2009, *Ειδική έρευνα για τη θέση στην αγορά εργασίας των μεταναστών και των άμεσων απογόνων τους*
-